
УДК 7.071.2:782.1(477)

Росіна РИМАР

**ЗАБУТА УКРАЇНСЬКА ПРИМАДОННА –
ЛІДІЯ ЛИПКОВСЬКА**

Останнім часом в український музикознавчий простір все більше повертається імен, які були замовчувані чи незаслужено забуті. Однією з видатних українських співачок, яківиступала на багатьох європейських та світових сценах, є уродженка буковинського краю – Лідія Яківна Липковська (1884 – 1958 рр.).

На жаль, до цього часу творча постать Лідії Липковської недостатньо висвітлена дослідниками, хоча в період активного концертування її співом захоплювались та високо поцінювали М. Римський-Корсаков, Ц. Кюї, Е. Направник, О. Глазунов, Ж. Массне, К. Станіславський, В. Мейерхольд, В. Качалов, А. Луначарський, Ф. Шаляпін. Публікації про Лідію Яківну поки що здебільшого фрагментарні, описові та недостатні для того, щоб скласти об'єктивне і неупереджене судження про її творчі здобутки, проаналізувати виконавський стиль і роль в українській вокальній культурі. Найбільш вагомими дослідженнями, які доступні в Україні, стали праці, де основна увага приділяється складним перипетіям її біографії: це книга-дослідження Родіона Арабаджіу «Доля примадонни: Спогади і документи про життя та творчість Л. Я. Липковської» (1989 р.), та збірка А. М. Добрянського «Лідія Липковська» (2000 р.). Основні ж документи, за якими було би можливо «реставрувати» творчий портрет української оперної співачки світового масштабу, зберігаються в Московському центральному державному архіві.

Безумовно, глибоке аналітичне висвітлення творчої спадщини Л. Липковської ще попереду. **Мета** статті – здійснити одну з перших спроб у подачі ретроспекції її творчості.

Лідія Липковська народилась 28 квітня (за старим стилем і 10 травня за новим) 1884 року в селі Бабино Хотинського повіту Бессарабської губернії (нині Кельменецького району Чернівецької області) [9; 12, с. 90] у сім'ї вчителя, де було троє сестер і четверо братів. Рід Липковських був багатий на талановиті особистості. Серед предків Лідії Липковської було немало творчо обдарованих особистостей: знаменитий скрипаль-віртуоз М. Небожинський, відома оперна співачка, солістка Петербурзького імператорського театру Еріка Трико. А тіткою Липковської була знаменита українська актриса Марія Заньковецька. Мабуть, саме приклад видатних артистів з родини сприяв зародженню мрії про сцену та театральне життя, хоча батьки усіяло противились романтичним бажанням доньки.

У 1895 році сім'я переїхала до Кам'янця-Подільського. Наприкінці XIX століття Кам'янець-Подільський, як центр губернії, відзначався досить інтенсивним культурним життям. У репертуарі театральних труп, які гастролювали в місті, були вистави М. Глінки, П. Чайковського, О. Даргомижського, Дж. Верді, Ш. Гуно, Ж. Бізе. На афішах приваблювали увагу імена відомих українських акторів, представників «театру корифеїв»: М. Кропивницького, М. Заньковецької, М. Садовського. Інтелігенція, особливо молодь, захоплювалися театром і музикою. Популярними були студійні спектаклі гімназистів, музикальні вистави і вечори. Чоловічий хор духовної семінарії очолював майбутній талановитий композитор Микола Леонтович. Така артистична атмосфера одного з важливих культурних центрів України сформувала естетичний світогляд і визначила коло художніх пріоритетів майбутньої примадонни.

У 1896 році Л. Липковська поступила одразу до V-го класу¹ Маріїнської гімназії, оскільки вона була донькою вчителя і отримала загальну достатньо ґрунтовну домашню освіту. Гарна підготовка і старанність допомагала досягти успіхів в обов'язкових дисциплінах, а крім того, як видно із збережених архівних матеріалів гімназії, Лідія навчалась шитву, малюванню, танцям і співам [13, с. 166]. Першими її публічними вокальними виступами були сольні партії в церковному хорі, що одразу принесло молоденькій гімназистці визнання її таланту в місті. Саме під час навчання в гімназії ім'я Лідії

---

¹ Навчання в гімназії починалося з VII-го класу і завершувалося в I-му.

Липковської стало відомим у Кам'янці-Подільському серед місцевих меломанів, які захоплювались чудовим сопрано церковного хору.

Лідія Яківна, як і багато інших вихованок Маріїнської гімназії, по завершенню повного курсу навчання одержала звання домашньої вчительки. При цьому слід враховувати, що Кам'янець-Подільська гімназія у той час була одним із найкращих жіночих навчальних закладів на території України. Переконливим підтвердженням того є свідчення сучасників про високий рівень освіти самої Липковської, та її літературні успіхи. В літературі зустрічаються відомості про те, що її поезію друкували в періодичних виданнях Росії [5, с. 13].

Саме в Кам'янці-Подільському відбулася подія, яка змінила особисте життя Лідії Липковської і мала вплив на її творчу кар'єру. У віці 17 років вона закохалася в молодого кам'янчанина, випускника чоловічої гімназії, німця за походженням Христора Маршнера – студента факультету східних мов Петербурзького університету, проти волі батьків вийшла за нього заміж та разом з ним виїхала до Санкт-Петербургу – ближче до такого бажаного для неї світу театру і співу. Та чоловік не поділяв уподобань дружини, її любові до мистецтва, тому згодом їм судилось розлучитися. Лідія Липковська згадує у своїх мемуарах: «В мені жила та всеперемагаюча сила, яка керувала і допомагала мені, маленькій дівчинці, здолати всі перешкоди, щоб досягти бажаної мети» [2, с. 36].

У 1903 році Лідія Яківна Маршнер поступила до Петербурзької консерваторії в клас вокалу Наталії Ірецької, яка зацікавилася обдарованою дівчиною і клопотала перед імператрицею за оплату навчання, та виділення їй 100 карбованців на прожиття [11, с. 96]. Вже 4 січня 1904 року (за іншими даними 2 січня 1906 р.) тріумфально дебютувала у Великій залі Петербурзької консерваторії в опері Д. Верді «Ріголетто», де виступила під своїм дівочим прізвищем – Липковська. Тріумф молоді співачки був беззаперечним і після виконання ролі Джильди ім'я Лідії Липковської стає відомим всій театральній громадськості Петербурга.

Володіючи надзвичайно красивим колоратурним сопрано теплого тембру та широкого діапазону, яскравим темпераментом, музичною та артистичною культурою, Липковська опанувала найскладніші оперні партії, а також охоче виступала і з камерним репертуаром. Гастрольні виступи принесли їй світову славу. Зарубіжні музичні критики ставили актрису в один ряд із видатними співачками того часу – Марією Ван Зандт, Аделіною Патті, Марією Малібран, Амелі-

тою Галлі-Курчі, називали артистку «північною зіркою».

Протягом багатьох років концертної та викладацької діяльності Лідії Яківни сформувався її питомий репертуар, в якому переважали партії в операх російських композиторів – М. Римського-Корсакова, П. Чайковського, М. Мусоргського, А. Гречанінова. І хоча українська культура в той час не мала можливості репрезентуватись на оперних сценах, однак незмінними візитівками концертних виступів Липковської були українські романси В. Заремби, С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка і українські народні пісні. Сама співачка ніколи не втрачала зв'язку з батьківщиною і намагалась при найменшій можливості відвідувати рідний край.

У спогадах співачки знаходимо інформацію про її концерти в рідній Буковині, куди вона приїжджала наприкінці 20-х років і на свої концерти у Чернівцях запрошувала знайомих з рідного села Бабин. Тоді ж вона згадує і про музичні зацікавлення своєї родини, які реалізовувались, незважаючи на воєнні лихоліття: «Мій батько був дуже музикальним, грав на скрипці і склав з селянських дівчат і хлопців гарний хор – він знався в хороших голосах – відзначав, що мій голос розвився, став сильнішим – я співала під акомпанемент цього хору багато українських пісень і церковних наспівів, з яких п'ятиголосне «Господи помилуй» було моїм улюбленим і викликало захоплення» [2, с.18]. У мемуарах Липковська присвячує найпоетичніші рядки своєму рідному краю: «Весна була рання, коли я приїхала. Одягнувся наш сад в весняне вбрання, чарівні трелі пташок і сонця яскраве світло надсилали мені свої вітання. Біля вікна моєї кімнати ріс бузок і пахучий кущ троянди, куди щовечора прилітали солов'ї давати свій концерт» [2, с. 43]

Гастрольний графік Липковської тих років вражає. Окрім концертів у Москві, Одесі, Києві, Кишиневі, Ростові, Катеринославі, Вільні, Ризі, Варшаві ряд успішних концертів відбулись у США разом із Д. А. Смірновим. У 1919–1920 рр. здійснила восьмимісячну поїздку разом з піаністом Олександром Склярєвським – в Японію (Токіо), Китай (Шанхай, Харбін), Сінгапур, Яву, Філіппінські острови, далі по містам Австралії і Нової Зеландії, але вже з новим концертмейстером Олександром Сержинським. Останній концерт Лідії Липковської відбувся в Парижі 1951 року.

Їй довелось виступати на найкращих сценах світу і з видатними співаками свого часу. Партнерами Лідії Яківни по сцені в різні часи були: Г. А. Бакланов (другий чоловік співачки), М. А. Большаков, В. П. Дамаєв, В. І. Касторський, А. Мозжухін, Л. В. Собінов, М. І. Фіг-

нер, Ф. І. Шаляпін, А. Паскуале, А. Бончі, Джон Мак-Кормак, Дж. Мартинеллі, Т. Руффо та багато інших.

Трагування співачкою кожного виконуваного нею камерно-вокального твору чи оперного образу відзначалося не лише суто професійною докладністю, досконалим опрацюванням вокальної сторони, але й психологічною достовірністю, прекрасним відчуттям стилю композитора і епохи, а водночас – своєрідністю. Натура всебічно обдарована і багата, вона знаходила для кожної партії особливі нюанси емоційної виразовості, відповідні до драматичних колізій.

У репертуарі співачки налічувалося понад 60 партій з опер та оперет різних епох і національних шкіл. Її найкращими партіями вважалися: героїні опер М. Римського-Корсакова – Марфа («Царева наречена»), Снігуронька («Снігуронька»), Ольга Токмакова («Псковитянка»), Волхова («Садко»), Царівна-Лебідь («Казка про царя Салтана»), Шемаханська цариця («Золотий півник»); а також Тетяна («Євгеній Онегін» П. Чайковського); Амур («Орфей та Евридіка» К. В. Глюка); Розіна («Севільський цирульник» Дж. Россіні); лірико-драматичні жіночі партії опер Дж. Верді – Віолетта («Травіата») та Джильда («Ріголетто»); психологічні партії французької ліричної опери – Джульєтта («Ромео і Джульєтта» Ш. Гуно); Лакме («Лакме» Л. Деліба; у цій ролі вона вперше виступила в ансамблі з Ф. Шаляпіним); Лейла («Шукачі перлів» Ж. Бізе), Манон Леско («Манон» Ж. Массне).

Окрім оперних вистав та концертної практики, з 30-х років Лідія Яківна активно займалась викладацькою діяльністю – працювала на кафедрі сольного співу в Кишинівській консерваторії (1937–1941 рр.), з 1948 р. була професором Тімішоарської консерваторії в Румунії, в російській консерваторії в Парижі. Після Другої світової війни вона виїхала до Лівану і там з 1953 р. до 1958 р. була ректором столичної Бейрутської консерваторії.

Померла Лідія Яківна Липковська 22 березня 1958 року в Бейруті.

За те, щоб називати «царицю оперної сцени» своєю національною гордістю борються Росія, Румунія, Молдова та Україна. На Буковині в Бабинській сільській бібліотеці створили кімнату-музей, назвали ім'ям Липковської вулицю, де було родинне обійстя, встановили перед ним бронзове погруддя. Але справжнього визнання на батьківщині Лідія Липковська поки що не отримала.

Література

1. Андрущак С. У Кам'янці-Подільському Липковська уперше отримала визнання / Сніжана Андрущак // Доба. – 2003. – 2 грудня.
2. Арабаджіу Р. Доля примадонни: Спогади і документи про життя та творчість Л. Я. Липковської / Родіон Арабаджіу. – Кишинів : Література артистике, 1989. – 324 с.
3. Вірна Н. Дністровська співуча птаха / Надія Вірна // Час. – 2007. – 11 жовтня.
4. Гетьман В. Своім співом вона чарувала світ, а «соловейком» її назвали вперше в Кам'янці / В. Гетьман // Подолянин. – 1994. – 19 травня.
5. Добрянський А. М. Лідія Липковська / А. М. Добрянський. – Чернівці : Буковина, 2000. – 48 с.
6. Житкевич А. Чарівна Кармен / А. Житкевич // Прапор Жовтня. – 1971. – 20 листопада.
7. Заславець Г. Примхлива доля Примадонни / Григорій Заславець // День. – 2007. – 7 вересня.
8. Ковнер О. Сонця золота радість / О. Ковнер // Прапор Жовтня. – 1886. – 1 березня.
9. Лисенко І. Словник співаків України / Іван Лисенко. – Київ, 1997. – С. 171–172.
10. Митці України: Енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К., 1992. – С. 359.
11. Печенюк М. Музиканти Кам'янецьчини / Майя Печенюк. – Хмельницький : Поділля, 2003. – 245 с.
12. Прядко О. З піснею крізь роки / Олена Прядко / за ред. Філінука А. Г. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І. – 2006. – 328 с.
13. Сисак І. В. З історії Кам'янець-Подільської маріїнської жіночої гімназії (1867–1917 рр.) / І. В. Сисак // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський, 1998. – С. 164–168.

Росіна Рymar. Забута українська примадонна – Лідія Липковська. У статті висвітлюється співацька діяльність незаслужено забутої української співачки – Лідії Липковської. Матеріали про співачку мають зайняти належне місце у мистецтвознавчому просторі України.

Ключові слова: Л. Липковська, оперна та концертно-камерна співачка, педагогічна діяльність.

Росина Рymar. Забытая украинская примадонна – Лидия Липковская. В статье освещается певческая деятельность незаслужено забытой украинской певицы – Лидии Липковской. Материалы о певице должны

занять соответствующее место в искусствоведческом пространстве Украины.

Ключевые слова: Л. Липковская, оперная и концертно-камерная певица, педагогическая деятельность.

Rosina Rymar. Forgotten Ukrainian primadonna – Lidiya Lypkovs'ka.

The article covers the activity of the undeservedly forgotten Ukrainian singer Lidiya Lypkovs'ka. Proceedings of the singer should take its rightful place in the art criticism area of Ukraine.

Keywords: L. Lypkovs'ka, opera and concert-chamber singer, pedagogic activity.
